

İnternete Erişim Hakkı ve Devletlerin Yükümlülükleri

Right to Internet Access and Obligations of States

Derleme Makalesi / Review Article

**Sorumlu yazar/
Corresponding author:**
Zakir Avşar

ORCID:
0000-0002-1427-127X

Geliş tarihi/Received:
01.11.2022

**Son revizyon teslimi/Last
revision received:**
01.12.2022

Kabul tarihi/Accepted:
02.12.2022

Yayın tarihi/Published:
10.12.2022

Atıf/Citation:
Avşar, Z. (2022). İnternete erişim hakkı ve devletlerin yükümlülükleri. *İletişim ve Diplomasi*, 9, 147-161.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1197706

Zakir AVŞAR¹

ÖZ

İnternete erişim hakkı günümüz dünyasında kimilerince “temel haklar”, kimilerince de “yeni kuşak insan hakları” arasında zikredilmektedir. Bu konu uluslararası belgelere ve kararlara da yansımıştır. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler tarafından konu değişik başlıklar altında ele alınmış, nihayetinde konu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine “Üçüncü Kuşak İnsan Hakları” olarak belirtilen başlıklar altında derç edilmiştir. Dolayısıyla bu hakkın ifası, kullanımı ile devletlere düşen yükümlülükler de kendisini göstermiştir. Bu çalışma içinde konunun sosyolojik, hukuki ve felsefi bakımdan gelişimi ve nihayetinde devletlerin internete erişim hakkı bağlamında yükümlülükleri ele alınmaktadır. Günümüzde internet ve Türkiye’de internete erişim, insan hakları ve internete erişim arasındaki ilişki, internete erişim hakkı üzerine olumlu ve olumsuz görüşler tartışılmaktadır. Bu çerçevede de şu üç görevin mutlak suretle devletler tarafından üstlenilerek yasal zemininin oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. İnternet altyapısını oluşturmak ve bireylerin yararlanmasına sunmak; internet üzerinde veri güvenliğini temin etmek, bunun için tedbirleri almak, yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek; kişilik hakları, kişisel veriler, kamu güvenliği, toplum sağlığı, terörizmle mücadele, insanlığa karşı suçlar, soykırım kapsamına giren suçlar ve katalog suçlar olarak belirlenen suç türleri içinde evrensel olarak mücadele gerektiren konularda internetin kullanılmasına yönelik tedbirleri almak.

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, Türkiye, zakir.avsar@hbv.edu.tr

Anahtar Kelimeler: İnternete erişim hakkı, üçüncü kuşak haklar, devletin yükümlülükleri, insan hakları, dijitalleşme

ABSTRACT

In today's world, the right to Internet access is mentioned among "fundamental rights" by some and "new generation human rights" by others. This issue is also reflected in international documents and resolutions. The subject has been discussed under different headings by the Council of Europe, the European Parliament, the European Convention on Human Rights and the United Nations, and finally the subject has been gathered under the titles of "Third Generation Human Rights" in the Universal Declaration of Human Rights. Therefore, the obligations of the states with the performance and use of this right have also shown themselves. In this study, the sociological, legal, and philosophical development of the subject and ultimately the obligations of states in the context of the right to Internet access are discussed. Today, positive and negative views on the Internet and Internet Access in Türkiye, the Relationship Between Human Rights and Internet Access, and the Right to Internet Access are discussed. In this context, it is emphasized that the following three duties should be undertaken by the states and the legal basis should be established. Creating the Internet infrastructure and making it available to individuals; to ensure data security on the Internet, to take measures for this, to carry out legal regulations; to take measures for the use of the Internet on issues that require universal struggle within the types of crimes determined as personal rights, personal data, public security, public health, fight against terrorism, crimes against humanity, crimes within the scope of genocide and catalogue crimes.

Keywords: Right to Internet access, third generation rights, obligations of the state, humanrights, digitalization

EXTENDED ABSTRACT

While the place that the Internet occupies in the lives of societies continues to increase, it becomes a necessity for the state to take initiatives that include economic, social, and legal regulations. Internet has become an indispensable element of life, like many inventions or discoveries that radically affected and changed the living conditions of societies in history. In this context, on the one hand, the Internet is a media tool that requires the creation of a technological infrastructure, and on the other hand, it creates outputs that require the reorganization of the legal order through states. As a functional tool of modern life, the Internet becomes a public

need that every individual must reach, but at the same time it can be a medium that must be protected from harmful use of many social groups. The balance between freedom and security reaches a more delicate point when it comes to the Internet. While factors such as the right to Internet access as an element of freedom of expression and democratic development constitute one side of the scale, issues such as personal and social data that the state must protect and national interests constitute the other. From this point of view, the responsibilities of states are very important both at the international level and within national borders.

The rapid development of Internet and connected technologies in Türkiye, in addition to serving a very common function at both the citizen and public levels, brings with it a variety of problems and opportunities. In Türkiye, on the one hand, the state encourages citizens to use the practical, fast and reliable aspect of Internet technologies more intensively, especially through applications such as e-government, and on the other hand, it tries to organize Internet access from cities to rural areas intensively. The increase in Internet use in Türkiye with each passing year makes it clear that people's access to the Internet is a right. The increase and functionalization of internet-based applications (with the effect of the pandemic process), especially in the field of education and health, brings the citizens' access to the Internet to a point where it is necessary to improve. The online structure of applications such as e-Nabız used in the field of health and a part of education, which has become permanent, reveals the issue of internet access as a fundamental right. At the same time, in an environment where e-commerce developments, which continue to grow rapidly, especially during the pandemic process, offer an easy and accessible shopping experience to people all over the world. It is seen that an integrated trade opportunity has emerged based on the benefit of all citizens from these opportunities. In Türkiye, where the development of payment methods is accepted worldwide, the need to offer/use equal access opportunities that will facilitate daily life and the need to benefit from these systems are also recognised as a right.

Whether we consider Internet access as a fundamental right or as a human right, we encounter the fact that states have an obligation to provide this right and make it sustainable. In this framework, the following three duties must be undertaken by the states and the legal basis must be established: creating the Internet infrastructure and making it available to individuals, ensuring data security on the Internet, taking measures for this, realizing legal regulations, taking measures for the use of the internet on issues that require universal struggle within the types of crimes determined as personal rights, personal data, public security, public health, fight against terrorism, crimes against humanity, crimes within the scope of genocide and catalogue crimes.

Giriş

İnternetin toplumların hayatında kapladığı yer artmaya devam ederken, devletin buna yönelik iktisadi, sosyal ve yasal düzenlemeler içeren girişimlerde bulunması zorunluluk hâline gelmektedir. Tarihte toplumların yaşam koşullarını kökünden etkileyen ve değiştiren birçok buluş ya da keşif gibi internet de artık hayatın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir. Bu bağlamda internet, bir yandan teknolojik altyapının oluşturulması gereken bir medya aracı, diğer yandan da hukuk düzeninin devletler aracılığıyla yeniden düzenlenmesini gerektiren çıktılar meydana getirmektedir. Modern yaşamın işlevsel bir aracı olarak internet, her bireyin ulaşabilmesi gereken bir kamusal ihtiyaç hâline gelmekte, fakat aynı zamanda birçok toplumsal grubun zararlı kullanımından korunması gereken bir mecra olabilmektedir. Özgürlük ve güvenlik arasındaki denge, internet söz konusu hâle geldiğinde daha hassas bir noktaya erişmektedir. İfade hürriyetinin, demokratik gelişmişliğin bir unsuru olarak internete erişim hakkı gibi unsurlar terazinin bir tarafını oluştururken, devletin koruması gereken kişisel ve toplumsal veriler, ulusal çıkarlar gibi konular da diğer tarafı oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında devletlerin sorumlulukları, gerek uluslararası düzeyde gerekse ulusal sınırlar içinde oldukça önemlidir. Toplumsal gelişmeyi ve özgürlükleri engellemeyecek şekilde, gerekli yasal ve diğer araçlarla internetin birçok alanının hak ve yükümlülükler ekseninde düzenlenmesi hayati bir anlam taşımaktadır. Bu metin söz konusu kapsam çerçevesinde, bir hak tartışmasının konusu olarak internete erişim ve devletin bu konudaki yükümlülüklerini incelemeye çalışmaktadır.

Günümüzde İnternet ve Türkiye’de İnternete Erişim

İnternet, günlük hayatımızda gittikçe daha büyük rol oynamaktadır. İnternet günümüzde akıllı telefonlarla birlikte en temel iletişim aracı hâline gelmiştir. 100 yıl önce elektrik ne kadar önemliyse bugün internet de o kadar önemlidir. 2022 itibarıyla dünyada internet kullanıcı sayısının 5 buçuk milyara yaklaştığı tahmin edilmektedir. İngiltere’de Lordlar Kamarası interneti elektrik, su gibi bir kamu hizmeti olarak tanımlamış; Fransa Anayasa Konseyi ifade özgürlüğünün internete erişim hakkını da kapsadığını belirtmiş; Estonya, bir adım daha ileri giderek internet erişimini bir insan hakkı olarak tanımlayan ilk ülke olarak tarihe geçmiştir. Avrupa Parlamentosu 26 Mart 2009’da aldığı bir tavsiye kararıyla (2008/2160 İNİ), devletlerin tam ve güvenli internete erişimi sağlayarak e-demokrasinin önünü açması gerektiğini belirtmiştir (Kurt, 2015, s. 287).

Avrupa Konseyi de 18-19 Nisan 2011 tarihleri arasında Strasburg’da “İnternetin Everselliğini, Bütünlüğünü ve Açıklığını Korumak ve Geliştirmek” başlıklı kararıyla internet erişimini temel bir hak olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ekledi. İlgili kararın 10. Maddesine göre, “Bir görevin taşıyıcıları olarak temel hakların ve vatandaşlarının özgürlüklerinin korunması ve birincil katılımcıların internetin kritikliğine ilişkin meşru beklentilerine ilişkin, devletlerin ulusal ve uluslararası alanda internetle ilgili kamu po-

litikasında kamu yararını koruma sorumluluğu vardır.” (Bkz. Avrupa Konseyi Kararı, 2011). 3 Haziran 2011’de ise Birleşmiş Milletler, internet erişimini temel bir insan hakkı olarak tanımlayan bir rapor yayımladı (La Rue, 2011). İnternet erişimi Birleşmiş Milletler tarafından 4 Haziran 2011’de yapılan genel oturumda “temel bir insan hakkı” olarak tanımlandı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne “3. Kuşak İnsan Hakkı” olarak dâhil edildi (Bkz. Birleşmiş Milletler Kararı, 2011).

Bu dönemde dünyada en fazla tartışılan konulardan birisi internete filtre uygulanması konusu idi. Bilindiği üzere, insan haklarını üç kuşak altında ele alan görüşler ve yaklaşımlar var. Buna dördüncü kuşak² ilave edenler de bulunmakla birlikte biz burada internete erişimi içine alan üçüncü kuşak üzerinde duracağız.

İlk kuşakta, özgürlük ve siyasi katılım üzerine haklar yer alıyor. Bu haklar bireyi önceliyor. Devlet ve sivil toplum karşıtlığından yola çıkarak, bireyi devlete karşı koruyor. İfade özgürlüğü, adil yargılanma, inanç özgürlüğü vb. hakları içeriyor. İkinci kuşakta ise 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve daha çok eşitlik ile ilgili olan haklar var. İkinci kuşak haklar, temel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içeriyor. Birinci kuşak, bireyi devlete karşı korurken, bir diğer deyişle devletin hareket alanını sınırlarken, ikinci kuşak haklarda tam tersine devletin görev ve sorumluluklarının altı çiziliyor. Çalışma, barınma, sağlık vb. haklar bu kapsamda değerlendiriliyor.

Dayanışma hakları olarak da isimlendirilen üçüncü kuşak haklar, kolektif nitelikli haklardır. Bu hakların öznesi yalnızca bireyler değil, kolektif niteliği dolayısıyla topluluklar da olmaktadır. Bu hakların temel amacı insancıl bir toplum yaratma düşüncesidir (Boyar & Işık, 2019, s. 605). Üçüncü kuşak haklar, ilk iki kuşakta yer almayan hakları içeriyor ve daha geniş bir alanı kapsıyor. Kendi kaderini tayin, ekonomik ve sosyal gelişim, sağlıklı çevre, doğal kaynaklara erişim, iletişim vb. haklar üçüncü kuşakta yer alıyor. İnternete erişim hakkını bu kuşakta değerlendirmek gerekiyor. İnternete erişim hakkı, BM raporu öncesinde de farklı ülkelerce (Estonya, Fransa, Finlandiya, İspanya) tanınmış bir haktı. BM raporundan sonra bu hak uluslararası bir boyut kazandı.

İnternetin bu denli yaygın kullanımı, ona yönelik erişim imkânları ve kısıtlarını da oldukça önemli hâle getirmiştir. İngilizce’de digital divide olarak adlandırılan ve dilimize dijital ayrımcılık/eşitsizlik şeklinde çevirebileceğimiz kavram internete erişim sağlayabilen yurttaşlarla erişim sağlayamayan yurttaşlar arasında toplumsal ve ekonomik yaşamın diğer alanlarına da sirayet eden bir eşitsizlik biçimini anlatmak için kullanılmaktadır. İnternete erişememek farklı coğrafi bölgeleri, yaş gruplarını, cinsiyetleri birbirinden ayıran ve aralarında hâlihazırdaki eşitsizlikleri pekiştiren önemli yoksunluklardan biri olabilmektedir (Üçer, 2021, s.1).

² Dördüncü kuşak haklar şöyle sıralanabilir: Ekosistem(in) hakkı, gelecek (doğmamış) nesillerin hakkı, kent(in) hakkı. Ve bunların vazgeçilmez tamamlayıcısı ve yeni bir temel insan hakkı olarak, dördüncü kuşak hakları talep etme hakkı.

Türkiye’de hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2022 yılında hanelerin %94,1’inin evden internete erişim imkânına sahip olduğu gözlenmiştir. Geniş bant ile internete erişim sağlayan hanelerin oranı 2021 yılında %92 olmuştur. Buna göre hanelerin %61,9’u sabit geniş bant bağlantı (ADSL, kablolu internet, fiber bağlantı vb.) ile internete erişim sağlarken %88,5’i mobil geniş bant bağlantı ile internete erişim sağlamaktadır. 16-74 yaş grubundaki tüm bireylerin %80,5’inin, 2021 yılı ilk üç ayını kapsayan dönemde interneti düzenli olarak (hemen her gün veya haftada en az bir defa) kullandığı görülmüştür. Düzenli internet kullanımı bir önceki yıl ise %76,5’ti (TÜİK, 2021; 2022).

Türkiye’de internete erişim ağırlıklı olarak mobil telefonlar üzerinden sağlanmaktadır. Görece büyük dosyalara erişebilen sabit internet kullanıcılarının çoğuya bakır hatlar üzerinden düşük hızlı internet kullanıyor. Fiber şebekenin kapsamı büyük kentlerin zengin semtleriyle sınırlı ve bu ileri teknolojiyi kullanabilen abonelerin nüfus içerisindeki payı yalnızca %4,79’dur (Üçer, 2021, s. 1). Bu bağlamda internet erişimi bir yandan pratik bir sürecin ifadesi olurken, diğer yandan bir hak tartışması kapsamında hukuki ve sosyolojik metinlerin konusu hâline gelmiştir.

İnsan Hakları ve İnternete Erişim Arasındaki İlişki

İnsan hakları genel tanımı itibarıyla bir insanın toplumsal geçmişi, aidiyetleri, ırkı ve dini gibi unsurlarına bakılmaksızın eşit haklara sahip olmasıdır. Birey ve Devlet arasındaki ilişkide temel haklar, klasik fonksiyonlarına göre, negatif statü (Devletten yana özgürlük), pozitif statü (Devletten pozitif edimlerde bulunulmasını isteme) ve aktif statü (vatandaşlık) hakları olarak ayırma tabi tutulmuştur. Burada statü her defasında bireyin devlet karşısında çeşitli temel haklarla garanti edilmiş olan bir durumunu anlatmaktadır (Gören, 2016, s. 3304). İnsan hakları, bireylerin bir yandan can ve mal güvenliğinin sağlanmasını gerektiğini belirten negatif hakları kapsarken, bir yandan da mal ve hizmet sunma gibi pozitif yükümlülükleri içerir.

İnsan hakları, uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler ile oluşturulmuş yasal haklardır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 19. maddesinde “herkes düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir” denilmektedir. Bunun yanında, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 19. maddesinin 2. bölümünde herkesin ifade özgürlüğü hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır.

İnternete birlikte iletişim hakkı da farklı boyutlarda önem kazanmaya devam etmiştir. Bu kapsamda iletişim hakkı, çeşitli şekillerde ifade özgürlüğünü, bilgiye erişim hakkını, kültürel değerlerin korunması ve ifade edilmesine yönelik hakları içeren temel insan haklarıyla ilişkilidir. İletişimin önemi temel bir insan hakkı olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 19. maddesinde yer almıştır: “Herkes düşünce ve ifade özgürlü-

ğüne sahiptir. Bu hak, bir müdahale olmaksızın bilgi ve fikirleri arama, alma ve yayma özgürlüğünü içerir”.

1990’larda yaygınlaşan “dijital uçurum” internet erişimi ve bilgisayarları olanlarla olmayanlar arasındaki ayrıma işaret ediyordu ve zamanla uluslararası alanda ülkelerin bilişim teknolojisi alanındaki durumunu ifade etmek için de kullanıldı. Gelişmiş ülkeler bu uçurumun avantajlı tarafındayken, gelişmemiş ülkeler söz konusu uçurumdan zarar görmeye devam etmektedir (Yüksel, 2021, s. 146).

van Dijk, dijital uçurumun etkisini şöyle özetlemektedir;

1. Toplumda bulunan kategorik eşitsizlikler (kadın/erkek, genç/yaşlı, engelli/engelli olmayan gibi) kaynakların dengesiz dağılımına sebep olur.
2. Dengesiz dağılım dijital teknolojilere eşit biçimde erişimi engeller.
3. Dijital teknolojilere eşit biçimde erişilememesi, sosyal hayata eşit biçimde katılımı engeller.
4. Sosyal hayata kişilerin eşit biçimde katılamaması, kategorik eşitsizlikleri ve kaynakların dengesiz dağılımını destekler.

Sadece donanıma sahip olunması uçurumun aşıldığı anlamına gelmez, aynı zamanda bu donanımı kullanacak yeteneklerin öğrenilmesi de gerekecektir. Gerekli yeteneklerin yeterince geliştirilmemesi durumunda cihazlara erişimin artması uçurumu kapatmak bir yana, uçurumun daha da genişlemesine neden olmaktadır (akt. Yüksel, 2021, ss. 148-149).

İnternete Erişim Hakkı

a. Olumsuz Görüşler

Bir bakış açısına göre internet erişimi, bir hak olabilmek için bazı evrensel, soyut ahlaki unsurlardan yoksundur. Belirli unsurların eksikliği yüzünden internet erişimini, insanlığımızı korumamızı ve geliştirmemizi sağlayan ahlaki kategorilerden biri olarak değil fakat hukuki sivil haklardan biri olarak tanımlamak mümkündür (Ayaz ve Işıklı, 2020). İnternet erişiminin temel bir hak olarak tanınmasına yönelik itirazlardan biri, TCP/IP protokolünün yaratıcılarından Vinton Cerf’ren geldi. Cerf, internetin temel hakların kullanımını mümkün kılan bir teknoloji olduğunu ama kendisinin bir hak olarak tanımlanamayacağını belirtti (Cerf, 2012). Cerf bu itirazını, HTML’nin yaratıcısı Tim Berners-Lee’nin interneti temel bir hak olarak konumlayarak tartışmayı başlatan argümanına karşı yapmıştı (Huffington Post, 2011).

Cerf'e (2012) göre, bir şeyin insan hakkı olarak kabul edilmesi için onun sağlıklı ve anlamlı yaşamlar sürdürmede ihtiyaç duyduğumuz ulvi ahlaki değerler arasında olması gerekir. Herhangi bir teknolojiyi bu ahlaki değerler arasına yerleştirmek bir hata dır, zira teknoloji değişkendir ve bu zamanla yanlış şeylere değer vermemize sebep olabilir. Bu yanıştan kaçınmanın en iyi yolu, belirli teknolojileri insan hakkı olarak tanımlamak değil, ulaşmaya çalıştığımız ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim özgürlüğü gibi kritik özgürlükleri hak olarak belirlemektir.

İnternet, kullanıcılara hizmet sunma aracıdır. Mühendislik odaklı tanımlarda internet erişimi "hizmete", internet kullanıcıları ise "tüketiciye" indirgenir. Her iki durumda da interneti bir insan hakkı olarak tanımlamak mümkün olmaz. Bu açıdan bakıldığında, internet erişiminin yaygınlaşması ve herkese ulaştırılması taleplerinin varacağı son nokta, evrensel hizmet (universal service) argümanı olacaktır. Evrensel hizmet kavramı, iletişim hizmetlerinin kâr amacı gözetmeksizin herkese ve her bölgeye eşit olarak sağlanması ifade eder. "Herkese makul, ödenebilir fiyattan sunulan iletişim hizmeti" anlamına gelen Evrensel Hizmet Yasası (EHY), Amerika Birleşik Devletleri'nde 1934 yılında; Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 2005 yılında kabul edilmiştir (Ayaz ve Işıklı, 2020, s. 8). Yasada evrensel hizmet şöyle tanımlanır: "Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde coğrafi konumlarından bağımsız olarak herkes tarafından erişilebilir, önceden belirlenmiş kalitede ve herkesin karşılayabileceği makul bir bedel karşılığında asgari standartlarda sunulacak olan internet erişimi de dâhil elektronik haberleşme hizmetleri."

b. İnternete Erişimi Hak Olarak Kabul Eden Görüşler

"Bir insan hakkı olarak internet" kavramının anlamı, herkes için uygun fiyatlı erişimin garanti edilmesi, internet paketlerinin ticari veya politik ayrımcılık yapılmadan herkese teslim edilmesidir. Eşitizliklerin giderek arttığı bir dünyada internet bu eşitizliklerin azaltılması için önemli bir kaldıraçtır. Bu yüzden herkesin satın alabileceği bir ücretle internet erişiminin sağlanması gerekir. Eşitizlikleri gidermek için bir araç olan internetin aynı zamanda yeni eşitizliklere yol açmaması da gerekir. Bunun için kişisel verilerin, gizlilik ve mahremiyetin, ifade özgürlüğünün ve aę tarafsızlığının temin edilip koruma altına alınması gerekir. İnternete erişim hakkı içinde, internet kullanabilme bilgi ve becerilerini kazandıracak bir eğitim alma hakkı da vardır ve internet eğitimi, tüm vatandaşlara ücretsiz verilen temel eğitimin bir parçası olmalıdır (Ayaz & Işıklı, 2020, s. 5).

İnternetin temel bir insan hakkı olması gerektiğini savunan bir başka teorisyen Merten Reglitz'tir. Reglitz'in argümanı ise internet ile siyasal katılım arasındaki kuvvetli ilişkiye dayanır. "Siyasal katılım aracı olarak internet" yaklaşımına göre bugün internet, politik süreçlere katılımın en önemli mecrasıdır. İnternetsizlik, siyasi katılım ve denetim haklarından da yoksun olmak anlamına gelir. Günümüzde kamuoyu tartışmaları büyük oranda internette gerçekleşmektedir. İnternetsiz vatandaşlar hem kamusal

tartışmaların dışında kalmakta hem de politik gelişmelere dair bilgi edinme, politik görüşlerini ifade etme ve sanal politik topluluklara katılma gibi hak ve özgürlüklerden mahrum kalmaktadır. İnternetin siyasal katılım üzerine etkileri, birçok araştırmada dijital vatandaşlık pratikleri başlığı altında tartışılır (akt. Ayaz & Işıklı, 2020, s. 5).

Uçkan'da (2012), Cerf'in, internet'i sadece teknolojiye indirgemekle yanılığa düştüğüne işaret ederek "İnternet teknolojiden ibaret değil, teknoloji(ler) aracılığıyla yaratılmış bir ortam ve en önemlisi, etkileşimli, sosyal ve kamusal bir ortam. Kamusal bir ortam çünkü hepimize ait; sadece teknolojiyi geliştirenlere değil. Tıpkı konut gibi. Konut bir teknoloji ürünü. Peki barınma hakkı neden bir insanlık hakkı? Tıpkı sokaklar ve meydanlar gibi. Sokaklar ve meydanlara erişim temel bir hak. Sokaklar ve meydanlar ne kadar teknolojiden ibaretse internet de o kadar teknolojiden ibaret. Nasıl sokaklara çıkıp protesto etme hakkımız temel bir hak ise, aynı şeyi internette yapmamız da temel bir hak. Dolayısıyla internete erişme hakkı, tıpkı sokağa çıkma, kamusal alanda örgütlenme, seyahat etme gibi bir insan hakkı." değerlendirmesinde bulunur.

Shandler ve Canetti, internete erişimin bir insan hakkı hâline gelmesi için dört somut hukuki dayanak sıralamaktadır. Bunlardan ilk ikisi internet erişiminin ifade hürriyeti ile bağlantısına dayanır; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. Maddesi ve BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesinin 2. Fıkrası. Üçüncüsü ise ulusal uygulamaların ve uluslararası alanda yükselen kurumsal desteğin, internet erişimi hakkını uluslararası teamül hukukunun bir parçası hâline getirmiş olmasıdır. Dördüncü dayanak ise, birçok temel hakkın bir daha ayrılamayacak derecede internete erişimle birleşmesi nedeniyle internetin türev bir hak olarak korunması zorunluluğuna dayanmaktadır. Matbaanın keşfinden sonra basın yayın hürriyetinin ifade hürriyetinden doğmasında olduğu gibi, internet erişimi de etki bakımından doğduğu haklardan farkı olmayan bir türev hak olabilir. İnternet demokrasinin gelişmesi için önemliyse ve eğer demokratik bir rejimde yaşamak insan hakkıysa; internete erişim demokrasi açısından bir araç olarak taşıdığı önem nedeniyle bir temel hak olarak kabul edilmelidir (akt. Yüksel, 2021, s. 155).

Başta sözü edilen BM raporu, interneti sadece düşünce ve ifade özgürlüğünün bir aracı olarak değerlendirmemektedir. İnternetin, toplumu dönüştürücü ve geliştirici yönünün altı çizilmekte fakat daha da önemlisi, internete erişim hakkını iki başlık altında ele almaktadır:

1. İçeriğe erişim
2. İnternet'e erişim için gerekli fiziksel altyapıya erişim

Bir diğer deyişle, ilk başlık içeriğe özgür erişimi nitelerken ikincisi eşit erişim hakkının altını çiziyor. İçeriğe özgür erişim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ve Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 19. maddelerinden yola çıkıyor. Bil-

dirge'nin 19. maddesi şöyle diyor: "Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar."

Sözleşme'de ise Bildirge'nin içeriği tekrarlanırken, bunun hangi şartlarda sınırlandırılabilirliği de ifade ediliyor:

1. Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır.
2. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlandırmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşüncüyü arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.
3. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı;

b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini (public order) veya sağlık ve ahlakı koruma.

Bu doğrultuda düşünce ve ifade özgürlüğü ancak meşru gerekçelerle sınırlandırılabilir. Çocuk pornografisi ya da nefret söylemi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Raporda, kişisel bilgilerin korunması yine erişim hakkı kapsamında değerlendiriliyor. Bu doğrultuda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. ve Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 17. maddelerine referans veriliyor: "Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, evine ya da yazışmasına keyfi olarak karışamaz, onuruna ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi müdahale ya da saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 12. madde)."

1. Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz.
2. Herkes bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahiptir (Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 17. madde).

Raporda, devletlerin ve şirketlerin, kişisel iletişim ve etkinlikler hakkında bilgi toplamasından duyulan endişelere yer veriliyor.

Türk hukuk sisteminde de, 24.03.2016 kabul tarihli "6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu" (KVKK) uyarınca, kimliği belirli yahut belirlenebilir olan bir gerçek

kişiyeye ilişkin her türlü bilgi kişisel veridir (madde -m.- 3/ d). Ayrıca kişiyenin sadece şahsi değil, ailesine dair (ailevi) bilgileri de ona ait kişisel veriler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda doktrinde kişisel veri “bireyin şahsi, mesleki ve ailesine ilişkin özelliklerini gösteren, o bireyi diğer bireylerden ayırmayı ve niteliklerini ortaya koymayı sağlayan her türlü bilgi” şeklinde tanımlanabilir (Akkurt, 2020, s.21).

Bütün bunlarla birlikte devletlerin yapması gerekenleri şu dört başlık altında toplayabiliriz:

1. Devletlerin, interneti toplumun tüm kesimleri için erişilebilir ve düşük maliyetli yapmaları,
2. Uluslararası alanda gelişmiş devletlerin, gelişmekte olan ülkelere destek olarak evrensel erişimin önünü açması,
3. İnternet erişiminde engellilerin ve dilsel azınlıkların dikkate alınması,
4. Devletlerin, toplumdaki internet okuryazarlığını arttırmak için çalışmalar yapması.

Bunlara ek olarak ifade özgürlüğü, günümüzde artık haber oluşturma ve bilgiyi yayma gibi alanlarda içerik üreticisi olan her kişiyenin ya da kurumsal yapının tartışmaya dâhil olduğu bir konu hâline gelmiştir. Gerçekten de internetim yaygın kullanımı, ek olarak sosyal medya mecralarının hızlı gelişimi ifade özgürlüğü sorununu yalan içerik üretme ve yayma konusuyla da baş başa bırakmıştır. Geçmişte sadece medya gücünün bir negatif unsuru olan yalan haber üretme tekeli, yerini bireysel kullanıcıların kendi kişisel hesapları aracılığıyla hızlıca milyonlara ulaşabilme imkânına bırakmıştır. Bunun anlamı, devletin daha önceden basın ile ilgili yasal mevzuat ve medyanın kendi mekanizmaları olan eşik bekçiliği, hukuk müşavirliği, ombudsmanlık, etik kodlar aracılığıyla yalan haberle mücadele etme yollarının, mevcut internet ortamında etkisinin olamayacağıdır. İnternetin kendine has yapısı, ona uygun şekilde yapılmamış mevzuatı aşmaya her açıdan imkân sağlamaktadır. Habercilik anlayışı bile, gelişen teknolojilerin internetle uyumu sayesinde ciddi bir değişim geçirmiş, haber yapmak, elinde yeterli telefon, tablet ya da bilgisayar olan her vatandaş için mümkün hâle gelmiştir. Bunun anlamı her vatandaşın gazeteci olması değil ve fakat habere yönelik özellikle görsel içeriği “yakalayarak” yayınlama imkânına kavuşmuş olmasıdır. Böylece bir bilgiye, bu haber olsun ya da olmasın, ulaşma imkânı bir yönüyle tabana yayılmış, bunun sonucu olarak da bilginin doğruluğuna yönelik risk de artmıştır. Bu bağlamda birçok devlet yasal rejimlerini yeni sürece adapte etmeye çalışmaktadır. Türkiye’de de yeni çıkan ve kamuoyunda “Dezenformasyon Yasası” olarak bilinen “7148 Sayılı Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” internetin hem basın hem de kişisel kullanıcılar aracılığıyla bir yalan haber ve bilgi cenneti olmasını önlemeye yönelik bir girişim olarak kabul edilebilir. İnternete erişimin bir hak olarak kabul edilmesi, bunun doğal sonucu olarak internet içeriğinin de devlet aracılığıyla, özgürlüklerin ve

demokrasinin sağlıklı işlemesi yönünde düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu yasayla birlikte, kullanıcılar açısından haberin ya da bilginin doğrulanmasına yönelik motivasyon artacağı gibi, internet kullanıcısı olarak kabul edilebilecek her yaştan, etnik kimlikten ve dinî gruptan bireylerin dezenformasyon karşısında korunması da sağlanmış olacaktır.

Sonuç

Günümüzde internete erişimin bir temel hak olduğu görüşü gittikçe yaygınlaşmaktadır. İnternet ve bilişim teknolojilerinin artan düzeyde kullanımı devletlerin de bu konuda belirli bir konum almasına ve buna göre yasal düzenlemeler yaparak vatandaşlarını korumaya yönelik çalışmalar yapmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de de internet ve bağlı teknolojilerin hızlıca gelişerek hem vatandaş hem de kamusal düzeyde oldukça yaygın bir işleve sahip olması çeşitli sorun ve imkânları beraberinde getirmektedir. Türkiye’de devlet bir yandan özellikle e-devlet gibi uygulamalar aracılığıyla internet teknolojilerinin pratik, hızlı ve güvenilir yönünü hayatın içinde daha yoğun bir şekilde kullanmaya vatandaşı teşvik etmekte, diğer yandan da internet erişimini kentlerden kırsala yoğun bir şekilde organize etmeye çalışmaktadır. Türkiye’de internet kullanımının her geçen yıl daha da artması, insanların internete erişimini de bir hak olarak belirginleştirmektedir. Özellikle eğitim ve sağlık alanında internet tabanlı uygulamaların (pandemi sürecinin de etkisiyle) gittikçe artması ve işlevsel hâle gelmesi, vatandaşların internete erişim imkânlarını da geliştirilmesi gereken bir noktaya taşımaktadır. Sağlık alanında kullanılan e-nabız gibi uygulamaların, eğitimin bir bölümünün artık kalıcı hâle gelen online yapısı, internet erişimi meselesini temel bir hak olma yönünde ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda özellikle pandemi sürecinde hızlı büyümesini sürdüren e-ticaret gelişmelerinin tüm dünyada insanlara kolay ve erişilebilir bir alışveriş deneyimi sunduğu ortamda; tüm vatandaşların bu fırsatlardan faydalanması esas alınarak entegre bir ticaret imkânı olduğu görülmektedir. Ödeme yöntemleri konusunda da gelişmişliği dünyaca kabul gören Türkiye’de bu çerçevede günlük hayatı kolaylaştıracak tüm erişim imkânlarının eşit olarak sunumu/kullanımı ile bu sistemlerden yararlanma ihtiyacı da bir hak olarak kabul edilmektedir.

Bu anlamda Türkiye, gelişmiş birçok ülkeden ve hâlihazırda gelişmekte olduğu kabul edilen ülkelerden çok daha ileride ve avantajlı bir yapıda internet kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Burada vatandaşların uluslararası ağlar ve teknolojilere uyum sağlamasına yönelik bireysel istekleriyle birlikte, devletin de bunun önünü açması ve bu yönde geliştirici altyapıları hazırlaması, gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Bu yönüyle hâlen belirli sorunların ve eksiklerin olduğu kabul edilse de Türkiye’nin internet erişim hakkı açısından gerek yasal düzenlemeler gerekse altyapıya yönelik projeleri sayesinde ciddi bir aşama kaydettiği söylenebilir.

Tüm bunlardan hareketle özetlersek, internete erişimi ister bir temel hak olarak görelim isterse bir insan hakkı olarak ele alalım, karşımıza devletlerin bu hakkı sağlamak ve sürdürülebilir kılmak gibi bir zorunluluklarının bulunduğu gerçeği çıkmaktadır.

Bu çerçevede de şu üç görevin mutlak suretle devletler tarafından üstlenilerek yasal zemininin oluşturulması gerekmektedir:

1. İnternet altyapısını oluşturmak ve bireylerin yararlanmasına sunmak,
2. İnternet üzerinde veri güvenliğini temin etmek, bunun için tedbirleri almak, yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek,
3. Kişilik hakları, kişisel veriler, kamu güvenliği, toplum sağlığı, terörizmle mücadele, insanlığa karşı suçlar³, soykırım kapsamına giren suçlar ve katalog suçlar olarak belirlenen suç türleri içinde evrensel olarak mücadele gerektiren konularda internetin kullanılmasına yönelik tedbirleri almak.⁴

³ İnsanlığa karşı suçlar; kavram uluslararası hukuk alanına ilk kez 1945 yılında Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi yargılamaları ile girmiştir. *İnsanlığa karşı işlenen suçlar*, 2002'den beri yürürlükte bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 7. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Statü'ye göre "herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen" aşağıdaki fiiller insanlığa karşı işlenen suç olarak kabul edilmektedir: Öldürme (md. 7/1-a); Toplu yok etme (md. 7/1-b); Köleleştirme (md. 7/1-c); Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli (md. 7/1-d) ; Uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsedme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme (md. 7/1-e); zışkence (md. 7/1-f); Irza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri (md. 7/1-g); Herhangi bir tanımlanabilir grup veya topluluğa karşı, bu paragrafta atıf yapılan herhangi bir eylemle veya mahkemenin yetki alanındaki herhangi bir suçla bağlantılı olarak siyasi, ırki, ulusal, etnik, kültürel, dinsel, cinsel veya evrensel olarak uluslararası hukukta kabul edilemez diğer nedenlere zulüm (md. 7/1-h); Kişilerin zorla kaybedilmesi (md. 7/1-i); Apartheid (İrk ayrımcılığı) suçu (md. 7/1-j); Kasıtlı olarak ciddi ıstıraplara ya da bedensel veya zihinsel veya fiziksel sağlığa ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemler (md. 7/1-k).

⁴ Katalog suç kabul edilen suçlar şöyledir: Kasten Öldürme, İntihara Yönlendirme, Göçmen Kaçakçılığı, İnsanlığa Karşı Suçlar ve Örgütlü İşlenmesi, Çocukların Cinsel İstismarı, Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasını Kolaylaştırma, Düşmanla İşbirliği Yapmak, Devlet Güvenliğine veya Anayasal Düzene Karşı Suçları İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Karşı Silahlı İsyân, Sağlık için Tehlikeli Madde Temini, İşkence, Müstehcenlik, Fuhuş, Askeri Tesisleri Tahrip ve Düşman Askeri Hareketleri Yararına Anlaşma, Suç İşlemek İçin Örgüt Kurma Suçu, Kumar Oynanması için Yer ve İmkân Sağlama, Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar, Yağma ve Nitelikli Yağma, Soykırım Suçu, Devlete Karşı Savaşta Tahrik, İnsan Ticareti Suçu, Nitelikli Yaralama, Ağırlaşmış Yaralama, Ağırlaşmış İşkence Suçu, Hırsızlık, Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak.

KAYNAKÇA

- Akkurt, S.S. (2020). Kişisel veri kavramının hukuki niteliğine ilişkin yaklaşımlara mukayeseli bir bakış. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, 2(1), 20-32.
- Avrupa Konseyi Kararı. (2011). İnternet özgürlüğü ilkelerden küresel hukukta anlaşmaya. Retrieved from <https://yenimedya.wordpress.com/2011/06/09/internet%E2%80%99in-evrenselligi-ni-butunlugunu-ve-acikligini-korumak-ve-gelistirmek/>.
- Ayaz, T. & Işıklı, Ş. (2020). Bir insan hakkı olarak internet erişimi: herkes için internet tartışması. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, 2(4), 1-17.
- Boyar, O. & Işık, S.K. (2019). Dördüncü kuşak haklar ve bilişim teknolojilerinin doğuşunda mahremiyet kavramına karşılaştırmalı bir bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 602-623.
- Cerf, V. (2012). Internet access is not a human right, New York Times, Retrieved from <https://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html>
- Gören, Z. (2016). Aktif statü hakları. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 3303-3322.
- Kurt, E. (2015). Ucuz, sansüresüz ve hızlı internete erişim hakkı. *Ankara Barosu Dergisi*, 2015 (2), 287-293.
- La Rue, F. (2011). Report of the special rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/706200>.
- Lee, A. (2011). Web creator Tim Berners-Lee: Internet access is a human right, Huffington Post. Retrieved from https://www.huffpost.com/entry/berners-lee-internet-access-human-right_n_848833.
- TÜİK. (2021). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021. Retrieved from [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastir-masi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastir-masi-2021-37437).
- TÜİK. (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022. Retrieved from [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastir-masi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastir-masi-2022-45587).
- Uçkan, Ö. (2012). İnternet erişimi anayasada korunan bir hak olmalı mı?, Emek Dünyası. Retrieved from http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=42310.
- Üçer, S. E. (2021). Eşitlik ve internete erişim hakkı: Covid-19 Gölgesindeki Türkiye'ye Bakış. Retrieved from [Esitlik_ve_Internete_Erisim_Hakki_Covid.pdf](#).
- Yüksel, İ. (2021). İnternete erişim hakkı. *Ankara Barosu Dergisi*, 80(3), 141-174.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir/The author has no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The author declared that this article has received no financial support.

